

ПІДХОДИ ДО ВИБОРУ МОДЕЛІ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сформовані економічні системи розвинутих країн удосконалюються у процесі їх розвитку. Одні країни надають перевагу лібералізації підприємництва (зокрема, США), інші – зростанню ролі держави в регулюванні ринку (наприклад, Японія). Кожна з цих країн має низку переваг, які можуть бути запозичені іншими країнами. У країнах Західної Європи також не вщухають дискусії з приводу вибору моделі ринкової економіки: шведської, німецької чи іншої. Актуальною ця проблема є і для України.

При виборі моделі ринкової економіки для України слід урахувати три важливі аспекти:

1) характер її економічної системи визначається не лише законодавчою базою, а й особливостями української історії, культури, ресурсів і політики. Промовистим щодо цього прикладом є Японія, яка після Другої світової війни запозичила чимало із законодавства США, однак створила економічну систему, значною мірою відмінну від американської;

2) ринкові системи розвинутих країн мають набагато більше спільних рис, ніж відмінностей. Тому для України не є принциповим вибір моделі, наприклад шведської чи американської, оскільки в будь-якому разі він починається з правових та економічних реформ: стабілізації, приватизації, лібералізації та ін.;

3) країни з ринковою економікою розвиваються та удосконалюються швидкими темпами. З огляду на це важко, наприклад, наслідувати шведську модель економіки, коли уряд країни заявляє, що вона вичерпала себе. Важливо розкрити сутність перетворень, що здійснюються у провідних країнах світу.

У формуванні національної ринкової економіки України доцільно спиратися на досвід розвинутих країн, у яких ринкова економіка має тривалу історію, в оцінці: спільних рис ринкових інституцій, відмінностей ринкових систем, змін у фінансових інституціях. Це дасть змогу уникнути багатьох помилок і втрат на шляху до ринку.

Усі національні ринкові економіки мають такі спільні риси:

1. Приватна власність як рушій економічного зростання. В розвинутих країнах домінує приватна власність у різних формах. У державній власності перебувають, як правило, залізниці, енергетичні компанії, поштові перевезення, телефонні компанії та авіалінії. У США та країнах Західної Європи триває широкомасштабна приватизація державних транспортних і комунікаційних компаній. Приватний сектор у цих країнах виробляє понад 80% валового продукту. Навіть у країнах Південно-Східної Азії (Південна Корея і Японія), в яких держава відіграє суттєву роль в економіці, майже вся продукція виробляється на приватних підприємствах.

2. Стабільна конвертована валюта. Створення ефективної ринкової системи неможливе за нестійкої і неконвертованої національної валюти. У розвинутих країнах – членах Організації економічного співробітництва і

розвитку (ОЕСР) найвищий рівень інфляції у 2001 р. становив менш як 5% на рік, у решти – 20–25%, що свідчило про стійкість їхніх валют. За відсутності стабільної валюти підприємства не можуть планувати виробництво і капіталовкладення, населення перестає тримати гроші в банках, найпростіші комерційні операції є непередбачуваними. Для стабілізації важливо забезпечити зменшення інфляції до 5–7% на рік, оскільки незначне затримання платежу може завдати відчутних збитків певним суб'єктам. Це змушує підприємства вдаватись до бартеру, але така примітивна система товарообміну неспроможна забезпечити належний рівень життя. За неконвертованості національної валюти у валюти інших країн ускладнюється зовнішньоекономічна діяльність, і країна втрачає вигоди від міжнародного економічного співробітництва.

3. Розвинуте комерційне право, яке регулює процеси виробництва та обміну. Провідні країни мають подібні закони про корпорації, контракти, торгівлю і банківські операції. Незалежна судова система неупереджено, з розумними витратами забезпечує виконання контрактних зобов'язань. З поширенням світових економічних та інтеграційних процесів, торговельні законодавства розвинутих країн уніфікують.

4. Вільний рух товарів і капіталовкладень забезпечує активну зовнішньоекономічну діяльність. Розвинуті країни є членами Світової організації торгівлі (СОТ), вони дотримуються загальних принципів збереження низьких митних тарифів і обмеження торговельних квот. Ще ніколи в історії людства торгівля між цими країнами не здійснювалася в такому обсязі й на такій вільній основі. Розширення міжнародної торгівлі сприяє зростанню ефективності світової економіки, і сьогодні жодна країна не може дозволити собі залишатися за межами світової торговельної системи.

5. Тісні економічні зв'язки між суб'єктами господарювання визначають закономірності розвитку та формування передбачених перспектив ринкової співпраці в межах певних економічних секторів, забезпечують економічне зростання, розвиток нових форм міжвиробничої кооперації. Руйнування економічних зв'язків між країнами колишнього СРСР завдало суттєвої шкоди більшості пострадянських підприємств. Формування нових сталих економічних відносин формується за умови появи довіри та усвідомлення вимог морально-етичного обґрунтування управлінських рішень у підприємницькій площині.

6. Загальний територіальний та економічний простір (законодавство, грошова система тощо) визначають принципи концентрації виробничих ресурсів, їх мобільність та ефективність використання. Не менше значення при цьому відіграють інституціональні засади національно-економічного розвитку, зокрема правова база, яка враховує суспільно-психологічні та національно-ментальні особливості.

7. Єдиний економічний регулюючий центр формує економічні пріоритети національного розвитку та спрямовує свої зусилля на захист національних економічних інтересів. Саме він визначає ступінь державного

втручання в економічні процеси у відповідності до наявних економічних проблем, їх глибини та причин виникнення.

8. Територіальна цілісність є ознакою будь-якої держави, захист якої забезпечується ефективністю державного управління та нормами міжнародного права. Територіальна єдність країни визначає національну приналежність суб'єктів господарювання, а відповідно й економічну відповідальність національного державного та приватного секторів економіки.

Крім спільних рис, кожна країна має *національні особливості* реалізації ринкових принципів організації виробництва, розподілу, обміну і споживання. Ці особливості забезпечують у кожній із них досягнення однієї з найважливіших цілей – високопродуктивного і високоефективного функціонування праці та капіталу, що дає змогу виробляти потрібну кількість національного продукту, забезпечувати його соціально справедливий розподіл, здійснювати потрібні капіталовкладення і утримувати темпи економічного зростання на рівні національно-економічної самодостатності.

Американська, європейська і японська моделі ринкової економіки різняться способом національного мислення, культурою і традиціями господарювання. Кожна з них має свої переваги й недоліки, однак у них чітко окреслені економічні інтереси та заходи виробників і урядів щодо зростання виробництва продукту, зменшення витрат виробництва на одиницю продукції, збільшення прибутків, розв'язання соціальних проблем. Реалізація цих завдань залежить від уміння урядів і виробників діяти згідно з вимогами економічних законів та взаємовигідного партнерства, забезпечення таких найзагальніших підходів:

- чесність уряду, власників капіталу, чиновників державного і господарського управління щодо стратегії і пріоритетів ринкових перетворень;

- відкритість руху грошей, товарів і капіталів, неможливість використання службового становища для власного збагачення;

- активність управлінського персоналу середнього рівня щодо поліпшення стану компаній на фондових ринках, завоювання нових ринків;

- посилення ролі банків у зміцненні фінансового стану фірм, активізації їхньої діяльності, гнучкості в процесі виробничої переорієнтації.

Отже, національно-психологічний чинник є чи не найважливішим для формування ринкової економіки. В американській моделі, наприклад, за загальної свободи, можливим є постійний контроль за результатами діяльності менеджерів. У європейській і японській – більшою мірою регульований державний ринок, але слабший контроль за діяльністю менеджерів. Україні при виборі моделі ринкової економіки необхідно врахувати історичне колоніальне минуле, яке не могло не позначитись на психології українців: вони добрі виконавці, але не завжди ініціативні в управлінні. Очевидно, європейська чи японська моделі були б для неї прийнятнішими, але в такому разі виникає проблема з самоуправлінням, про що свідчить гальмування радикальних ринкових перетворень, тінізація

економіки, значні розкрадання коштів і ресурсів, домінування уряду в промисловій політиці, розбалансованість банківської системи, затягування демократизації, бюрократизація організації підприємництва та ін.

Українські уряди більш схильні до здійснення жорсткої промислової політики, ніж до лібералізації. Саме тому пильне зацікавлення в Україні викликає японський варіант, хоча роль японського уряду в економіці тут розуміють дуже поверхово. Однак, всупереч поширеному уявленню, така політика приносить досить скромні результати.

Відмінності національних ринкових економік стосуються не суті ринкової системи, а, головним чином, специфіки її рис, зокрема ролі держави в економіці та організації фінансових ринків. Кожна з трьох основних моделей (типів) ринкової економіки – американська, європейська, японська – побудована на пріоритеті вимог економічних законів з урахуванням традицій національного, політичного, економічного, релігійного та культурного мислення. Їхні відмінності пов'язані передусім із лібералізацією, ринком праці, корпораціями і фінансовими ринками.

Економічні системи країн світу відрізняються особливостями організації, рівнем пізнання об'єктивних економічних і суспільних законів, рівнем та способом економічного і соціального мислення, підприємництва, торгівлі тощо.

Використана література:

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – Кіровоград : „Пік”, 2009. – 548 с. : іл.
2. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. / Роман Яковенко. – [2-ге вид., випр.]. – Кіровоград : „КОД”, 2010. – 548 с. : іл.

Р. В. ЯКОВЕНКО,
к.е.н., доцент